

*Бисага Ю. М.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

*Дешко Л. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного та кримінального права
Донецького національного університету*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЗВЕРТАТИСЯ ДО МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ І МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Анотація. Статтю присвячено виявленню методологічних особливостей використання філософського, логічного, антропологічного, цивілізаційного, системного підходів під час дослідження конституційного права кожного звертатися до відповідних міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій. Обґрунтовано необхідність розробки концепції такого дослідження як полісемантичної форми знання з використанням сучасної методології, у структурі якої ключове значення мають принципи історизму, об'єктивності, науковості, конкретності, комплексності, детермінізму, системності, універсальності.

Ключові слова: конституційне право звертатися до міжнародних судових установ чи до органів міжнародних організацій, філософський підхід, логічний підхід, антропологічний підхід, цивілізаційний підхід, системний підхід.

Постановка проблеми. Розвідки в галузі наукового пізнання початку ХХІ століття виявили обмеженість класичних і не-класичних методологічних засобів дослідження складних систем у природничих, гуманітарних і соціальних науках [1, с. 3]. Розвиток кожної держави повною мірою залежить від розвитку суспільства в цілому. Разом із тим зростає кількість глобальних проблем, від вирішення яких залежить майбутнє усього людства, його виживання [2, с. 32]. Ключовою з них є захист прав людини й основоположних свобод, який здійснюється за допомогою як внутрішньодержавного механізму захисту, так і субсидіарного. При цьому явища міжнародного життя тісно «пов'язані з явищами, що відбуваються усередині держави, які вирішальним чином впливають на події у світі» [2, с. 32].

Тому **мета статті** – виявити методологічні особливості використання філософського, логічного, антропологічного, цивілізаційного, системного підходів під час дослідження конституційного права кожного звертатися до відповідних міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо: ефективність внутрішньодержавного механізму захисту прав людини й основоположних свобод має безпосередній вплив на субсидіарний механізм їх захисту. Так, неефективність внутрішньодержавного механізму захисту прав людини й основоположних свобод має наслідком збільшення індивідуальних заяв, наприклад, до Європейського суду з прав людини.

Це спричинило необхідність реформування контрольного механізму Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод у 1998 р. і в подальші роки [3, с. 58–59].

Усі глобальні проблеми сучасності взаємозалежні, взаємозумовлені, тому ізольоване їх вирішення неможливе. При цьому важливим залишається виявлення їх походження, характеру й особливостей і насамперед пошук науково обґрунтованих і реалістичних у практичному сенсі шляхів їх вирішення, що виводить дослідження за межі колишніх дисциплінарних наукових парадигм у простір між- і трансдисциплінарності [1, с. 3]. Загальновідомо: ніщо не може бути вдосконалене без його пізнавального освоєння, якість якого визначається насамперед тим, на якій методологічній основі воно здійснюється [4, с. 50].

Юридична наука для дослідження свого предмета передбачає певну методологію, яка має використовуватись із дотриманням певних правил, постулатів. Їх недотримання може негативно відбитися на результатах досліджень [5, с. 142]. Серед методологічних порушень у юридичній літературі виділяють такі: використання методів дослідження поза межами їх застосовуваності, тобто абсолютизація, гіперболізація їхніх евристичних можливостей, а також «оприродничування» законів соціальних явищ [6, с. 168].

Вищевикладене свідчить про доцільність, необхідність та актуальність дослідження конституційного права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, використовуючи сучасну наукову методологію, яка має враховувати наявний сьогодні стан конституційно-правового закріплення цього права, механізм його конституційно-правового забезпечення, практику реалізації, а також відповідність його конституційно-правового регулювання вимогам сьогодення.

Філософський, логічний, антропологічний, цивілізаційний, системний підходи дають змогу виявити методологічні особливості конституційного права кожного звертатися до відповідних міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій.

О. Бигич зазначає, що, на думку деяких вчених, в основі методології завжди лежить сукупність певних філософських принципів і способів отримання знань [7, с. 125]. Прогрес юридичної науки насамперед визначається її філософським озброєнням. Пізнання державно-правових явищ у межах загальних закономірностей загального розвитку можливе лише на основі широких філософських узагальнень [8, с. 127]. О. Василенко

слушно наголошує, що філософський підхід забезпечує ґрунтовну оцінку певних явищ і спрямований на отримання певного результату. Основні пізнавальні категорії філософії права, такі як конкретне й абстрактне, явище і сутність, зміст і форма, структура й елементи, окреме і загальне тощо, дають змогу всебічно охарактеризувати правове регулювання та правовий вплив, діяти науково обґрунтованих висновків щодо розуміння їхнього змісту та сутності [9, с. 24].

Іншої точки зору дотримуються Д. Фельдман, Г. Кудряков, В. Лазарев, зазначаючи, що співвідношення філософських загальнометодологічних принципів під час дослідження державно-правових явищ – це перш за все проблема філософського підходу до вивчення держави та права [10, с. 10]. З такою точкою зору погодитись не можна, оскільки тісно взаємопов'язані не тільки методи дослідження, а й науки, зокрема філософія та правознавство. До того ж дослідження конституційного права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій здійснюється із застосуванням підходів у комплексі, а не поодинокі і не лише одного з них. Саме філософський підхід дає можливість дослідити сутність і зміст цього конституційного права, механізм його конституційно-правового забезпечення, а також сутність категорій, які цей механізм утворює.

Під час логічного дослідження конституційного права кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій необхідно відволікатись від випадковостей окремих чинників, а також їхніх особливостей. Цей метод дослідження зазначеного конституційного права розкриває його роль, зв'язки з політикою, загальним рівнем культурного розвитку суспільства, економікою тощо. Крім того, логічний метод розкриває основні аспекти забезпечення цього права, його природу, дає можливість проаналізувати його структурні елементи права. «Логічний метод як система взаємопов'язаних операцій, оцінок, принципів використовується для отримання нового юридичного знання про закономірності функціонування та розвитку правової форми суспільного життя. Як відомо, виявлення таких закономірностей можливе в порівняльному дослідженні державно-правових явищ, зіставленому аналізі окремих правових чинників, різних правопорядків» [7, с. 118].

Особливість логічного підходу до вивчення сутності конституційного права кожного на звернення до міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій полягає в дослідженні його ознак, сутності, місця в системі прав і свобод людини та громадянина, співвідношення конституційного права на звернення до міжнародних судових установ і міжнародних організацій з іншими правами людини та громадянина.

Антропологія як зразок сучасного природно-правового способу мислення долає методологічну обмеженість правового позитивізму та соціологічної концепції праворозуміння шляхом визначення зв'язку права та природи людини [11, с. 103–104]. «Відповіді на всі філософські питання права визначаються відповіддю на питання про сенс людського буття», – зазначає Е. Фехнер [12, с. 184]. У цьому висловлюванні передано антропологічну позицію стосовно права, підкреслює В. Кравець [11, с. 104]. Її сутність – показати право як явище, без якого людина не може існувати, а також виявити у структурі людського буття елементи, які в зовнішньому вираженні дають правові відносини. Власне, ця обставина уможливила правову антропологію, для якої однією з центральних проблем є виявлення

антропологічних передумов (підстав) інтерпретацій ідеї права [11, с. 104]. Під час вивчення конституційного права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій особливість цього підходу полягає у тому, що, по-перше, його підґрунтям є суб'єктивний підхід, а по-друге, він розглядає сутність цього конституційного права людини.

Системний підхід обумовлюється системно-функціональною природою конституційного права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій. Особливість цього підходу щодо досліджуваного права полягає в тому, що зазначене конституційне право є складною відкритою системою, яка складається з елементів, що є системами більш низького порядку, і входить до більш широких систем, у яких воно реалізує певні функції. Зазначені явища потребують дослідження. Тому конституційне право кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій можливо пізнати в логічному зв'язку з іншими системами. У цьому разі відбувається співвідношення системного підходу та порівняльного, адже зіставляються певні системи. Такий підхід дослідження дає змогу, по-перше, отримати цілісну модель конституційного права кожного на звернення до відповідних міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій з визначеними і зовнішніми, і внутрішніми зв'язками, а по-друге, виділити його системні ознаки. Завдяки цьому можна дослідити основні тенденції розвитку цього конституційного права в певних умовах (історичних, економічних тощо), пов'язуючи його системні параметри з проблемами вдосконалення ефективності правового забезпечення цього права. При цьому визначити тенденції його розвитку, а також визначити шляхи вдосконалення його конституційно-правового забезпечення дає змогу метод прогнозування.

Окрім вищезазначених підходів, М. Козюбра виділяє історичний [13, с. 31]. Особливість цього підходу щодо дослідження конституційного права кожного звертатися до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій полягає в тому, що процес його розвитку знаходить своє відображення у всій багатогранності, враховуючи всі позитивні та негативні «надбання» історичного досвіду. Цей підхід дає можливість дослідити закони генезису зазначеного конституційного права, періоди його розвитку в національній правовій системі та правових системах інших країн.

На слушну думку П. Новгородцева, «тут спостерігається тісний взаємозв'язок із методом порівняння, коли державно-правові явища зіставляються на різних рівнях їхнього розвитку, функціонування, у результаті чого використовується історичний досвід, виявляється позитивне та негативне в цьому процесі. Історичний метод досить часто має характер прогнозування можливих змін, особливо в процесі дослідження результатів порівняльно-правових досліджень» [14, с. 64–78].

У процесі виявлення закономірностей, що не лежать в основі формування, розвитку та функціонування системи права, необхідно слідувати різноманітним методологічним вимогам. Серед них на першому місці – метод історизму, а точніше вимога забезпечити єдність історичного та логічного. За допомогою історичного методу виявляється багатоманітність конкретного історичного процесу правового регулювання суспільством. Цей метод застосовується не лише щодо минулого, зниклих історичних форм, а й щодо сучасності. У процесі історичного до-

слідження прослідковується генезис, становлення та розвиток правової форми, з повторами і з тим випадковим, що відіграє роль в історії [14, с. 117–119].

Чіткість застосування юридичної термінології, виявлення її змісту досягається за допомогою використання герменевтичних методів. «Ця методика є цінною й тим, що вона допомагає забезпечити поєднання знання, що фіксує об'єктивний стан предмета пізнання, із суб'єктивним світом людей, які вибудовують та реалізують у правовій сфері свою активну життєву позицію; виявити та пояснити зміст і значення правових документів, вчинків суб'єктів правового життя та правової політики, які виходять із визнання того, що існує сторона не тільки зовнішня, а й внутрішня, прихована, така, що виходить зі свідомих або підсвідомих прагнень», – зазначає О. Батанов [15, с. 155].

Отже, існує широкий діапазон методів дослідження конституційного права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ і відповідних органів міжнародних організацій. Як слушно зауважує О. Васильченко, «враховуючи таку різноманітність методів дослідження <...> їх використання має узгоджуватися один з одним <...> і формувати уявлення про оптимальну модель його реалізації» [9, с. 26].

Вищевикладене свідчить про необхідність розробки конституційного права на звернення до міжнародних судових установ і міжнародних організацій як полісемантичної форми знання з використанням сучасної методології, у структурі якої ключове значення мають принципи історизму, об'єктивності, науковості, конкретності, комплексності, детермінізму, системності, універсальності.

Література:

1. Чайка Я. Трансдисциплінарність як умова розв'язання складних комплексних проблем (філософсько-методологічний аспект) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : спец. 09.00.02 «Діалектика і методологія пізнання» / Я. Чайка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mydisser.com/ru/catalog/view/14760.html>.
2. Турченко О. Міжнародне право : [навч. посібник для студентів спеціальності «Правознавство»] / О. Турченко. – Вінниця, 2016. – 230 с.
3. Дешко Л. Конституційне право кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до Європейського суду з прав людини: критерій de minimis / Л. Дешко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2016. – № 3. – С. 58–61.
4. Сурилов А. Теория государства и права : [учеб. пособие] / А. Сурилов. – К. : О. : Вища шк., 1989. – 439 с.
5. Пашук Т. Право людини на ефективний державний захист її прав та свобод / Т. Пашук / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / редкол. : П. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 15. – Львів : Край, 2007. – 220 с.
6. Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави / П. Рабінович. – К., 1994. – 236 с.
7. Бигич О. Порівняльне правознавство: природа та методологічне значення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О. Бигич. – К., 2002. – 216 с.
8. Беляев Н. О методологии юридической науки / Н. Беляев, Д. Керимов, А. Пашков // Методологические вопросы общих наук. – Л., Изд-во ЛГУ, 1968. – С. 125–153.
9. Васильченко О. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / О. Васильченко. – К., 2015. – 467 с.
10. Фельдман Д. Теоретические проблемы методологии исследования государства и права / Д. Фельдман, Г. Кудряков, В. Лазарев. – Казань, 1975. – 118 с.
11. Кравець В. Типи праворозуміння як методології основних філософсько-правових дискурсів : дис. ... канд. філософ. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права». – К., 2003. – 179 с.
12. Філософія права : [навч. посібник] / [О. Данільян, Л. Байрачна, С. Максимов та ін.] ; за заг. ред. О. Данільяна. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.
13. Громадянське суспільство і правова держава: проблеми становлення : зб. наук. праць / ред. Є. Моїсєєв. – К. : Нац. акад. вн. справ України, 1997. – 186 с.
14. Новгородцев П. Сочинения / П. Новгородцев. – М. : Раритет, 1995. – 724 с.
15. Батанов О. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : [монографія] / О. Батанов ; відп. ред. М. Баймуратов. – К. : Юрид. думка, 2010. – 656 с.

Бисага Ю. М., Дешко Л. Н. Методология исследования конституционного права обращаться в международные судебные учреждения и международные организации

Аннотация. Статья посвящена выявлению методологических особенностей использования философского, логического, антропологического, цивилизационного, системного подходов при исследовании конституционного права каждого обращаться в соответствующие международные судебные учреждения и соответствующие органы международных организаций. Обоснована необходимость разработки концепции такого исследования как полисемантической формы знания с использованием современной методологии, в структуре которой ключевое значение имеют принципы историзма, объективности, научности, конкретности, комплексности, детерминизма, системности, универсализма.

Ключевые слова: конституционное право обращаться в международные судебные учреждения или в органы международных организаций, философский подход, логический подход, антропологический подход, цивилизационный подход, системный подход.

Bysaha U., Deshko L. Research methodology of constitutional right to appeal to international judicial institutions and international organizations

Summary. The article is devoted to some methodological features of analyze of constitutional right to appeal to international judicial institutions and international organizations used in philosophical, logical, anthropological, civilization, systematic approaches. The necessity of developing its concept as polysemantic forms of knowledge was proved.

Key words: constitutional right to appeal to international judicial institutions and international organizations, philosophical approach, logical approach, anthropological approach, civilizational approach, system approach.